

/

УДК 378.4 (477.54) “1958 – 1962”

М.М. Кучемко

**ВЧЕНА РАДА ХАРКІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ІМ. Г.С. СКОВОРОДИ (1958 – 1962 рр.).**

У статті аналізується діяльність Вченої ради Харківського державного педагогічного інституту фізичного виховання ім. Г.С. Сковороди з формування колективу нового ВНЗ, організації навчальної, методичної, наукової і виховної роботи в інтересах забезпечення якісної підготовки вчителів фізичного виховання.

Ключові слова: *Вчена рада, навчально-виховний процес, наукова робота, політехнізація освіти, педагогічна практика.*

В статье анализируется деятельность Учёного совета Харьковского государственного педагогического института физического воспитания им. Г.С. Сковороды по формированию коллектива нового вуза, организации учебной, методической, научной и воспитательной работы в интересах обеспечения качественной подготовки учителей физического воспитания.

Ключевые слова: *Учёный совет, учебно-воспитательный процесс, научная работа, политехнизация образования, педагогическая практика.*

The activity of academic council of Kharkov state pedagogical institute of physical culture named after G. S. Skovoroda is analysed at the article. It was connected with the forming of collective of new educational institution; organization of educational, methodic, scientific and pedagogic work in the interests of providing with high-quality training of physical culture teachers.

Key words: *academic council, educational and pedagogic process, scientific work, polytechnicalization of education, pedagogical practice.*

Постановка проблеми. Постановою РМ

УРСР від 6 червня 1958 р. № 706 та наказом Міністра освіти УРСР від 15 липня 1958 р. Харківський державний педагогічний інститут ім. Г.С. Сковороди був ліквідований і на його базі було наказано створити два нових ВНЗ – Харківський державний педагогічний інститут фізичного виховання ім. Г.С. Сковороди та Харківський державний педагогічний інститут іноземних мов. Це рішення в 1962 р. було визнано необґрунтованим і помилковим, тому багатопрофільний педагогічний ВНЗ в Харкові був відновлений.

Чотири роки реорганізації для колективу ВНЗ, ядром якого була Вчена рада, не пройшли безслідно. Діяльність Ради в цей складний період, безумовно, представляє не тільки пізнавальний але й науково-практичний інтерес.

Аналіз актуальних досліджень. Тема статті в систематизованому вигляді не досліджена.

У працях з історії ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, авторами яких є М.Ф. Бойко, М.Ф. Гетьманець, Д.А. Кочат, В.І. Лозова, О.Н. Микитюк, Л.Д. Попова, І.Ф. Прокопенко та ін. [1] містяться лише фрагментарні відомості про діяльність Вченої ради Харківського державного педагогічного інституту фізичного виховання ім. Г.С. Сковороди.

Мета статті. На основі архівних документів проаналізувати роботу Вченої ради Харківського державного педагогічного інституту фізичного виховання імені Г.С. Сковороди з формування колективу професорсько-викладацького складу і контингенту студентів нового ВНЗ, організацію навчальної, методичної, наукової і виховної роботи, виявити позитивні та негативні результати у вирішенні цих проблем.

Виклад основного матеріалу. Вчена рада Харківського педагогічного інституту фізичного виховання ім. Г.С. Сковороди функціонувала у 1958 – 1962 роках. Керівництво Радою в цей період здійснювали директора інституту І.П. Дементьєв (до 6.05.1959 р.) і В.О. Повх (до 10.12.1962 р.). Вченими секретарями були кандидати наук Л.А. Лісиченко та Г.В. Павловська. Число членів Ради складало 31 – 35 чол. Персонально разом з деканами фізико-математичного, природничого і філологічного факультетів, які тимчасово зберігалися, а також керівниками кафедр гуманітарного і загальноосвітнього циклів, до Ради увійшли завідувачі знов створених спеціалізованих кафедр, обслуговуючих навчальний процес на профільному факультеті фізичного виховання (кафедри анатомії і фізіології людини, теорії і методики фізичного виховання, спортивних ігор та ін.), а також керівники нових на-

вчальних підрозділів і громадських організацій інституту. Близько половини членів Ради мали вчені ступені та звання. Серед них доктора наук, професори А.С. Борщевський, П.О. Євдокимов, П.І. Зінченко, кандидати наук, професор А.І. Зільберштейн і О.К. Венцьковський, М.Ф. Гетьманець, П.В. Дніпровий, В.А. Комаренко, А.І. Масюк, І.О. Наумов, О.Я. Петренко, К.М. Романовський, Г.Т. Сословська, І.І. Солошенко, І.О. Устинов, В.К. Філіпов, П.І. Черкашин, В.П. Шестопалов та ін. Членами ради стали декан факультету фізичного виховання, заслужений тренер СРСР М.О. Білоконь, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання, майстер спорту СРСР В.Ф. Поясник, керівники громадських організацій Е.О. Невальоний, П.Ю. Одуха, Б.М. Романчиков, О.П. Скрипник, В.Д. Тимченко, Г.В. Шабайдаш, Е.І. Яблонський та ін. Вперше до складу Вченої ради були включені представники органів та закладів народної освіти: завідувач облОНО М.Ф. Бойко, директори базових шкіл заслужені вчителі школи України Н.В. Самойлик і М.П. Трусевич, а також Т.П. Лупінос та З.М. Соколова.

Загальне уявлення про виконану Вченою радою педагогічного інституту фізичного виховання роботу дає підготовлена нами статистика: всього з вересня 1958 р. до серпня 1962 р. Рада провела 62 засідання, на яких було розглянуто 248 питань. З них: загальних – 29, навчально-методичної роботи – 52, наукової роботи викладачів і студентів – 27, виховної роботи – 24, кадрових питань (в т.ч. аспірантури) – 51, зв'язки зі школою – 2, набору до інституту – 7, матеріально-побутових питань – 8. Решта питань носила організаційний та інформаційний характер.

Приведені дані свідчать про те, що робота Ради в цей період була достатньо інтенсивною. Щорічно проводилося 15 – 16 її засідань, на кожному з них обговорювалося в середньому 4 – 5 питань. Підвищення активності Ради пов'язано з реорганізацією інституту, потребами внесення суттєвих змін в навчальний процес і зміст наукової роботи, комплектуванням нових навчальних підрозділів професорсько-викладацьким складом, необхідністю оперативного вирішення інших питань організації життєдіяльності нового ВНЗ, які відносилися до його компетенції.

Проте, не можна не помітити, що ця робота далеко не завжди була раціональна та ефективна, про що свідчить аналіз стану підготовки вчительських кадрів нового профілю, ті критичні зауваження, які нерідко зустрічаються в протоколах засідань Ради і в акті перевірки інституту комісією Міністерства освіти УРСР (засідання від 13 і 26 лютого 1959 р.), в місцевій та навіть центральній пресі [2].

Чимало уваги в цей період Вчена рада приділила складанню і обговоренню плануючих документів, які повинні були відповідати духу часу. Як відомо, в лютому 1959 р. відбувся Позачерговий XXI з'їзд КПРС, який прийняв семирічний план розвитку країни. У ті часи рішення КПРС було прийнято не тільки безапеляційно схвалювати, але й дублювати на місцях, що знайшло відображення і в роботі Ради. Кількість розроблених і схвалених Радою різних планів значно зросла. Всього за 4 роки на засіданнях Ради обговорювалося 19 плануючих документів (не рахуючи навчальних планів). Робота самої Ради почала плануватися не на півріччя, як практикувалося раніше, а на рік. Були складені і схвалені Радою ряд перспективних планів роботи на 1959 – 1965 роки (загальний план науково-дослідної роботи, план розвитку педагогічної науки та ін.). Проте, як показала практика, більшість з цих планів, зважаючи на нежиттєздатність, не були втілені у життя.

Час реорганізації педагогічного інституту в педагогічний інститут фізичного виховання ім. Г.С. Сковороди збігся з прийняттям у березні 1961 р. Радою Міністрів СРСР нового «Положення про вищі навчальні заклади СРСР» і затвердженням на його основі Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти СРСР «Типового статуту ВНЗ». Відповідно до вимог цих документів Рада інституту розробила і схвалила Статут педагогічного інституту фізичного виховання ім. Г.С. Сковороди (засідання від 13 листопада 1961 р.) і Правила внутрішнього розпорядку інституту (засідання від 21 січня 1962 р.). Нові документи передбачали підвищення ролі самої Ради у вирішенні всіх питань вузівського життя, а також організацію навчального процесу з урахуванням того, що вводився в країні 7 – годинний робочий день.

Основну увагу в навчальній, методичній і науковій роботі Рада приділяла факультету фізичного виховання, який став основою самого інституту, в той час, як інші факультети вважалися неперспективними і були змушені скорочувати підготовку вчителів загальноосвітніх дисциплін.

Факультет фізичного виховання існував в інституті з 1946 р. і накопичив певний досвід підготовки фахівців свого профілю. Проте, для інституту в цілому, цього досвіду було недостатньо. Керівництво інституту і Рада визнали доцільним докладно ознайомитися з організацією навчально-виховного процесу в спеціалізованих ВНЗ фізичного виховання країни і використати його раціональні сторони в підготовці профільних фахівців. Після поїздки в Московський, Ленінградський і Талліннський інститути фізичної культури завідувача кафедрою

легкої атлетики Н.М. Первушина в жовтні 1958 р. Рада заслухала його доповідь і підготувала відповідні рекомендації факультету фізичного виховання та його кафедрам [З. оп. 2, спр. 816, арк. 116].

Організація навчального процесу в новому ВНЗ потребувала приділення Радою першорядної уваги професійній підготовці викладачів і студентів. Проте, як і в попередні роки, немало часу на шкоду основній роботі Раді доводилося займатися організацією вивчення викладачами і студентами рішень та матеріалів Позачергового XXI і XXII з'їздів КПРС, пленумів ЦК КПРС, численних постанов ЦК КПРС і СМ СРСР, виступів Н.С. Хрущева та інших керівників партії і держави. Більшість цих документів і матеріалів мали вельми віддалене відношення до профілю ВНЗ і носили переважно політичний та ідеологічний характер. Рада змушена була виділяти навчальний час за рахунок інших дисциплін для вивчення цих документів, визначати форми і методи занять по ним, контролювати їх якість.

Разом з тим, Рада приділяла велику увагу налагодженню навчального процесу, підвищенню якості занять з профілюючих і загальноосвітніх дисциплін. На її засіданнях щорічно обговорювалися нові навчально-плануючі документи, що було зумовлено переходом на 5-річний термін навчання студентів, введенням їх підготовки з другої спеціальності, відновленням в 1960 р. в інституті вечірнього відділення з підготовки вчителів початкових класів, змінами в навчальних планах, необхідністю вдосконалення змісту і методів навчання.

Рада постійно тримала в полі зору питання поточної і підсумкової успішності студентів, дисципліни навчального процесу, поліпшення загальної грамотності студентів, вдосконалення методики і якості виконання курсових та лабораторних робіт, особливо з анатомії і фізіології, біології, фізики і методики фізики, впровадження в навчальний процес нових спецкурсів на кафедрах факультету фізичного виховання та ін.

При всьому різноманітті вирішуваних Радою навчальних і методичних проблем, пріоритетними для неї в ці роки продовжували залишатися питання педпрактики та роботи з молодими викладачами.

За чотири роки питання педпрактики на засіданнях Ради тільки в прямій постановці розглядалися 11 разів. Завдяки пильній увазі до цієї проблеми, в її організації і проведенні вдалося досягти позитивних результатів. Підводячи підсумки педпрактики студентів в 1961 р., Рада відзначила, що на відміну від минулих років, вона стала безперервною і різноманітною за

формою і методами. Особливо позитивно був оцінений досвід педпрактики студентів-випускників фізико-математичного і філологічного факультетів, які наказом облОНО були призначені вчителями в основному в сільські школи і виконували свої обов'язки в повному об'ємі, отримуючи зарплату. Рада відзначила резерви подальшого вдосконалення цієї роботи: частина студентів показала слабе володіння навчальним матеріалом, особливо з другої спеціальності, недостатньою була ще увага окремих кафедр до керівництва студентами-практикантами, відзначались приклади невдалого вибору шкіл, призначення методистами викладачів-неспіціалістів, відрив від практики студентів на спортивні змагання та ін. [З. оп. 2, спр. 869, арк. 108 – 112].

У зв'язку зі створенням нового ВНЗ значна частина викладацьких кадрів поновилася. Багато хто з них не мав достатнього досвіду педагогічної роботи, що негативно позначалося на якості навчального процесу. Особливо гостро це питання стало на факультеті фізичного виховання, де на спеціальних кафедрах (гімнастики, легкої атлетики, спортивних ігор, теорії і методики фізичного виховання) малодосвідчених педагогів було більше половини. Рада 17 квітня 1959 р. заслухала керівників цих кафедр Б.Е. Селізнєва, Г.В. Шабайдаша, В.Ф. Поясника, Н.М. Первушина про їх роботу з молодими викладачами і визначила систему заходів підвищення їх кваліфікації. Серед вироблених Радою рекомендацій – надання допомоги викладачам в підготовці до занять і складанні кандидатських іспитів (для цього було прийнято рішення організувати для них семінари з філософії та іноземної мови), планування тематики наукових досліджень і розробки методичних посібників, спрямування найбільш здібних педагогів в річну аспірантуру, заслуховування їх звітів на засіданнях кафедр та ін. [З. оп. 2, спр. 868, арк. 33].

Проте, в цілому, не дивлячись на зусилля Ради, вирішити проблему підвищення якості навчального процесу в інституті фізичного виховання не вдалося. В порівнянні з 1958 р. до кінця його нетривалого існування різко знизилися результати успішності студентів, погіршала навчальна дисципліна, що негативно позначилося на якості підготовки фахівців. Підводячи підсумки 1960 – 61 навч.р., Рада констатувала, що успішність студентів за минулий навчальний рік склала лише 88 % . З 983 студентів стаціонару склали всі іспити 807 чол., а 176 – отримали незадовільні оцінки. Якісна успішність склала близько 40 %, при цьому відмінно склали всі іспити лише 77 чол. Однією з головних причин такого стану навчання студентів була їх незадо-

вільна навчальна дисципліна (пропуски занять з неповажних причин тільки на факультеті фізичного виховання склали 20504 години) і частий відрив студентів різного роду спортивних змагань. В цьому навчальному році інститут стаціонарно підготував лише 199 вчителів [З. оп. 2, спр. 984, арк. 109].

Як і в перше післявоєнне десятиліття, Вчена рада систематично обговорювала шляхи підвищення рівня наукової роботи і нарощування наукового потенціалу педагогічного колективу. Проте, за короткий час існування інституту фізичного виховання вагомих результатів в науковій роботі, особливо за основним профілем, де пройшла значна ротація кадрів, Раді досягти не вдалося. За ці роки вийшло в світ 7 томів «Наукових записок», було захищено 2 докторських і 9 кандидатських дисертації, опубліковані тези виступів на чергових звітних наукових конференціях, вийшло з друку декілька навчальних і навчально-методичних посібників. У своїй більшості це були або напрацювання минулих років, або праці професорів та викладачів непрофільних факультетів.

Науковій розробці проблем фізичного виховання школярів повинна була сприяти створена в 1960 р. при інституті і спорттоваристві «Буревісник» дитяча спортивна школа. Хоча робота в ній велася в основному на громадських засадах і без достатнього забезпечення спортивною базою, до березня 1962 р. в школі налічувалося 37 навчальних груп з 10 видів спорту. Заняття відвідували 546 учнів, з них 352 у віці до 14 років. В якості викладачів і тренерів в школу були залучені кращі викладачі та студенти інституту [З. оп. 3, спр. 140, арк. 28].

Рада інституту неодноразово обговорювала роботу школи, відзначаючи, що проведені на її базі наукові дослідження доктора медичних наук, професора А.С. Борщевського, кандидата медичних наук, доцента Н.Е. Тесленко, кандидата біологічних наук В.О. Самарової, кандидатів педагогічних наук В.П. Панова та А.І. Масюк, старшого викладача Б.Е. Селізнєва, аспіранта А.Ф. Зуєва, ряду інших викладачів і студентів, які займалися в школі тренерською роботою, представляють певний науковий і практичний інтерес. Результати цих досліджень неодноразово повідомлялися на наукових конференціях викладачів і студентів. Разом з тим, Рада констатувала, що в цілому великі можливості школи для проведення спостереження та експериментів викладачами і студентами використовуються недостатньо, а ті експерименти, які були виконані, за результатами незначні [З. оп. 3, спр. 140, арк. 24].

Концепція виховної роботи в колективі Радою інституту закладалася в плани політико-виховної роботи, які розроблялися на півріччя. У цих документах незмінно пріоритет віддавався ідейно-політичному вихованню, який базувався на викладанні суспільних наук, забезпеченні комуністичної партійності на заняттях із загальноосвітніх та профілюючих дисциплін, пропаганди поточних партійно-політичних документів. Характер широким ідейно-політичним кампаній в ці роки Рада надавала пропаганді матеріалів і рішень Позачергового XXI і XXII з'їздів КПРС, нарад представників комуністичних та робочих партій 1957 і 1960 років, матеріалам святкування 90-річчя з дня народження В.І. Леніна і 40-річчя Всесоюзної піонерської організації, пропаганді досягнень в області освоєння космосу та іншим суспільно-політичним подіям. В комплексі з ідейно-політичним вихованням Рада передбачала проведення заходів щодо морального, трудового, естетичного, атеїстичного виховання студентів.

Всі ці питання не сходили з порядку денного Ради, причому зазвичай в своїх рішеннях вона орієнтувала цю роботу не тільки на колектив інституту, але і на надання допомоги в цій справі школам, батькам, виробничим колективам.

Постійна увага до питань виховання забезпечувалася регулярним заслуховуванням керівників навчальних підрозділів інституту про участь їх колективів в проведенні виховних заходів із студентами у позанавчальний час, особливо в гуртожитках. Для регулярного спілкування з батьками студентів 30 вересня 1959 року Рада заснувала батьківський університет при інституті. Активізації пропагандистської роботи у виробничих колективах і школах сприяло обговорення питання про участь професорсько-викладацького складу в роботі суспільства щодо розповсюдження політичних і наукових знань (11.12.59).

Виконуючи постанови Центру з розвитку самообслуговування, Рада проявляла постійну турботу про забезпечення участі студентів в суспільно-корисній праці. Тільки у 1959 і 1960 рр. на її засіданнях тричі розглядалося питання про розширення самообслуговування в навчальних корпусах і гуртожитках інституту, щорічно приймалися рішення про коректування навчального процесу у зв'язку з виїздом студентів на збирання врожаю та підготовкою до спортивних свят.

Чимало часу у ці роки Рада займалася і іншими питаннями, які мали важливе значення для нормального функціонування інститутського колективу. На її засіданнях регулярно розгляда-

лися конкурсні справи, вироблялися заходи по зміцненню зв'язків інституту зі школами та органами народної освіти, розроблялися заходи, щодо забезпечення якісного поповнення студентів і підводилися підсумки набору на перший курс, аналізувалися дані про стан здоров'я студентів та якість їх медичного обслуговування, заслуховувалась інформація про бюджет інституту і хід його виконання та ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ефективність роботи Ради в цей нетривалий, але дуже складний, реорганізаційний для ВНЗ період оцінити дуже непросто. Очевидно одне: Рада робила максимум можливого, щоб швидше подолати труднощі організаційної перебудови, сформувавши по-суті новий колектив професорсько-викладацького складу і студентів, підняти імідж ВНЗ серед жителів міста та області, добитися якісної підготовки вчителів фізичного виховання. Проте, стабілізувати морально-психологічну обстановку в колективі, добитися необхідної якості наукової роботи і викладання, особливо з дисциплін основного профілю, забезпечити високий рівень успішності студентів, налагодити навчальну дисципліну повною мірою їй не вдалося.

У зв'язку з відновленням в 1962 р. багатопрофільного педагогічного ВНЗ, кількісними та якісними змінами в підготовці вчительських кадрів склад Вченої ради ВНЗ суттєво оновився, збагатився зміст, форми і методи її роботи. Ці процеси потребують спеціального дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. М. Гетманец, Л. Попова. Кузница педагогических кадров // Красное Знамя, 1969. – 27 марта; М.Ф. Бойко. Нові рубежі педагогічного вузу (Харків) // Радянська школа, 1972. – № 11. – С. 88 – 92; И.Ф. Прокопенко, Д.А. Кочат, А.Н. Микитюк Подготовка учителей кадров в Харькове в советский период: концептуальные подходы, практический опыт (1917 – 1981). – Х., 1992. – 92 с.; Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди // За заг. ред. І.Ф. Прокопенко. – Х.: ОВС, 2001. – 175 с.; І.Ф. Прокопенко, Л.Д. Попова, І.Т. Сіра. Харківська науково-педагогічна школа: теоретичні здобутки та досвід (20 – 70-ті рр. XX ст.). – Х., 2007. – 152 с. і др.
2. См.: Учительская газета, 1959. – 16 мая.
3. Державний архів Харківської області. Фонд Р – 4293 – Харківський державний педагогічний інститут фізичного виховання ім. Г.С. Сковороди.